

انجمن علمی فقه‌بزرای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌بزرای تطبیقی

Volume 2, Issue 3, 2022

The Role of Law in Sustainable Development (Case Study of Judicial Security Based on Illegal Detention)

Seyed Ali Rabbani Mousaviyan*¹

1. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Law, Tehran Central Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 25-37

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0002-5154-2235

TELL: +982122801365

Email: a.rabbani110@yahoo.com

Article history:

Received: 03 Agu 2022

Revised: 23 Agu 2022

Accepted: 12 Sep 2022

Published online: 23 Sep 2022

Keywords:

*Sustainable Development,
Role of Law, Judicial Security,
Citizens' Trust, Illegal Detention.*

ABSTRACT

Sustainable development means meeting the needs of the present generation without harming the needs of future generations. It has several indicators. One of the main indicators of sustainable development is security. On the other hand, the law means binding rules and regulations imposed by the competent authority. These are the goals whose most important goal is to create security for the citizens. Therefore, law and sustainable development are linked in the concept of security and security is their interface so that the level of security is directly related to the law and the law is effective in sustainable development by creating security, which is the turning point of the two categories. It has different dimensions and one of the most important dimensions is judicial security, which provides justice in society and creates trust and peace among citizens. In this study, while examining the role and effect of law in sustainable development, one of the most basic components of judicial security, namely the prohibition of illegal detention in order to establish sustainable development in various levels of international instruments, foreign and domestic law has been investigated.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Rabbani Mousaviyan, SA (2022). "The Role of Law in Sustainable Development (Case Study of Judicial Security Based on Illegal Detention)". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 2(3): 25-37.

انجمن علمی فقه‌جرائی تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌جرائی تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌جرائی تطبیقی

دوره دوم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱

بررسی تطبیقی نقش قانون در توسعه پایدار (مطالعه موردی امنیت قضایی با تکیه بر بازداشت غیرقانونی)

سید علی ربانی موسویان^{۱*}

۱. استادیار، گروه فقه و حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول)

چکیده

توسعه پایدار به معنای برآورده کردن نیازهای نسل حاضر بدون آسیب رساندن به نیازهای نسل‌های آتی دارای شاخص‌های متعددی است. یکی از اصلی‌ترین شاخص‌های توسعه پایدار امنیت است. از سوی دیگر قانون به معنای احکام و مقررات الزام‌آوری که توسط مقام صلاحیت‌دار وضع شده است، دارای اهدافی است که مهم‌ترین هدف آن ایجاد امنیت برای شهروندان است. بنابراین قانون و توسعه پایدار در مفهوم امنیت به یکدیگر پیوند خورده و امنیت رابط آن‌ها قرار گرفته است به گونه‌ای که میزان امنیت با چگونگی قانون در یک رابطه مستقیم قرار داشته و قانون از طریق ایجاد امنیت در توسعه پایدار تأثیرگذار می‌باشد. امنیت که نقطه عطف دو مقوله نام برده است ابعاد مختلفی دارد و از مهم‌ترین ابعاد آن امنیت قضایی است که تأمین‌کننده عدالت در جامعه و ایجاد اعتماد و آرامش در میان شهروندان است. در این پژوهش ضمن بررسی نقش و تأثیر قانون در توسعه پایدار یکی از اساسی‌ترین مؤلفه‌های امنیت قضایی یعنی منع از بازداشت غیرقانونی جهت برقراری توسعه پایدار در سطوح مختلف اسناد بین‌المللی، حقوق خارجی و داخلی بررسی گردیده است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۵-۳۷

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۲۲۳۵-۵۱۵۴-۰۰۲-۰۰۰۰-۰۰۰۰

تلفن: ۹۸۲۱۲۲۸۰۱۳۶۵+

ایمیل: a.rabani110@yahoo.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱

واژگان کلیدی:

توسعه پایدار، نقش قانون، امنیت قضایی، اعتماد شهروندان، بازداشت غیرقانونی.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

قانون، قواعد کلی است که به‌طور یکسان بر یک سلسله امور شمول داشته باشد مانند قانون جاذبه در علوم طبیعی و یا قانون عرضه و تقاضا در اقتصاد. منظور از قانون در اصطلاح حقوق عبارت از احکام و مقررات الزام‌آوری است که توسط مقامی که اختیار قانون‌گذاری دارد وضع و به موقع اجرا گذارده شود. مهم‌ترین هدف قوانین بشری ایجاد امنیت و آرامش برای شهروندان است. انسان عصر حاضر به خوبی دریافته مهم‌ترین موهبتی که در پرتو رعایت قانون نصیب وی می‌شود امنیت، آسایش، احقاق حق و عدالت و جلوگیری از ظلم و تحقق رفاه است. در جوامع امروزی امنیت، آرمانی است که تمام حکومت‌ها برای تحقق آن تلاش می‌کنند و از معیارهای تشخیص پیشرفته‌ترین و مترقی‌ترین جوامع، میزان امنیتی است که برای شهروندان خود فراهم کرده است. از سوی دیگر یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه پایدار، وجود امنیت در کنار آزادی برای شهروندان است و اینجا است که نقش و ارتباط قانون به‌عنوان تأمین‌کننده و مقتضی ایجاد امنیت و به دنبال آن تقویت‌کننده توسعه پایدار روشن می‌گردد. در واقع، امنیت حلقه وصلی است که قانون را با توسعه پایدار پیوند نموده است و در این مسیر، قانون جهت تأمین امنیت در تمام ابعاد امروزی آن، مبدأ حرکت این زنجیره است که بخشی از این قوانین در سطح جهانی بوده و با صدور قطعنامه‌های بین‌المللی می‌تواند عزم حکومت‌های مختلف را در سراسر دنیا در مسیر توسعه متحد نماید و دولت‌ها را ملزم به اجرای آن‌ها نماید و بخش دیگر در سطح کشورها و ملی بوده و می‌تواند به تبع قطعنامه‌های مذکور، با وضع قوانین داخلی، ملت‌ها را ملزم به رعایت لوازم امنیت در تمام ابعاد شناخته شده آن، جهت رسیدن به توسعه پایدار نماید.

امنیت به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان در تمام وجوه زندگی اهمیت داشته و آگاهی از امنیت یک اجتماع نقش مؤثری برای شناخت چالش‌ها و راه‌کارهای توسعه یک جامعه دارد. همچنین این شناخت جهت تقویت زیرساخت‌های توسعه یک جامعه عمل می‌نماید و ناامنی مانعی برای توسعه‌یافتگی قلمداد می‌شود. امنیت به‌عنوان یکی از مؤلفه-

های زندگی شهری پیش‌نیاز هرگونه توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی محسوب می‌شود که با سطح پیشرفت جامعه در ارتباط است. ضرورت پرداختن به مقوله احساس امنیت آنجایی مهم می‌نماید که پیوستگی متقابل توسعه و امنیت اجتناب‌ناپذیر است (رفیعی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۰).

ایمنی و امنیت در سلسله‌مراتب نیازهای انسانی، مرتبه‌ای بالاتر از نیازهای زیستی همچون خوراک، پوشاک، مسکن و جز این‌ها را به خود اختصاص می‌دهد به عبارت دیگر اولین و اساسی‌ترین نیاز انسانی هر فرد امنیت است. برقراری امنیت به‌عنوان اساسی‌ترین نیاز انسانی می‌تواند علاوه بر تأمین نیازهای اصلی، زمینه‌ساز سایر نیازها مانند تعلق احترام و شکوفایی نیز باشد. یک شهر پایدار نیازمند یک محیط پایدار و ایمن برای ساکنانش است. زمانی که اعتماد و اطمینان فرد نسبت به ایمنی و امنیت کاهش یابد توانایی شخص برای زندگی مناسب به‌طور چشم‌گیری ناکام می‌ماند (قرخلو و حسینی، ۱۳۸۵: ۱۷۶).

از مهم‌ترین ابعاد امنیت، امنیت قضایی است. امنیت قضایی به معنای فرآیندی برای رسیدن به یک نظام قضایی عادلانه و منصفانه است که در آن همگان به عدالت دسترسی داشته و حقوق و آزادی‌های شهروندان به صورت مناسب تأمین شود. به دیگر سخن به معنای عملکرد صحیح، به هنگام و بدون تبعیض سیستم قضایی جهت رسیدن به اهداف تعریف شده (تأمین و دفاع از حقوق شهروندان) و اطمینان عمومی نسبت به این عملکرد است (علینقی، ۱۳۸۰: ۵۷). و از مؤلفه‌های بسیار مهم در بحث امنیت قضایی، اطمینان خاطر شهروندان از عدم امکان تعرض به حق آزادی آن‌ها و محدود ساختن حیطه فعالیت‌های آن‌ها بدون مجوز قانونی و عدم جواز توقیف ناعادلانه و بدون تشریفات قضایی و بازداشت‌های غیرقانونی و خودسرانه است، امری که حتی احتمال آن در جامعه میان شهروندان ایجاد ناامنی، عدم آرامش و نگرانی می‌کند. آنچه تضمین‌کننده این اطمینان‌خاطر و موجب اعتماد شهروندان در مورد آن می‌گردد در وهله نخست تدوین و تصویب قوانینی دقیق و علمی از جانب قانون‌گذار و ضمیمه

تغییر شکل سیستم در تولید غذا و کالا با بازده بهینه را می‌سجد.

- عدالت: یعنی ظرفیت جامعه در توزیع عادلانه‌ی فرصت‌ها و تهدیدهایی که ناشی از کاربرد یا تغییر سیستم‌های طبیعی پیرامون هستند مانند توزیع آنچه که از فرآیند توسعه حاصل می‌شود این اصطلاح در مورد توزیع ثروت در بین مردم نیز به کار می‌رود.

- انعطاف‌پذیری: به ظرفیت جامعه در واکنش به فشارهای طبیعی یا تحمیلی یا ضربه‌های ناگهانی گفته می‌شود. انعطاف‌پذیری یعنی قابلیت سیستم برای ترمیم یا نگهداری سطح بهره‌وری در بی‌نظمی‌های کوتاه یا طولانی مدت.

- ثبات: یعنی ظرفیت جامعه در ادامه‌ی استفاده یا تغییر فرآیند سیستم‌های طبیعی بدون دگرگونی شدید. (قرخلو و حسینی، ۱۳۸۵: ۱۶۰)

۲-۱- امنیت

امنیت از ضروری‌ترین نیازهای یک جامعه بوده و به معنای دوری از هرگونه تهدید و نیز آمادگی برای رویارویی با خطرات است. مفهوم امنیت نسبی است و دارای شدت و ضعف است به این معنا که در برخی موقعیت‌ها در ذهن افراد ارتقاء یا کاهش می‌یابد. امنیت در گفتمان سلبی بر نبود خطر و تهدیدات استوار است و در گفتمان ایجابی به تأمین آسایش و آسودگی نظر دارد (نویدینیا، ۱۳۸۴: ۳۸).

امنیت واجد ابعاد مختلفی از جمله نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است و همچنین دارای سطوح مختلفی مانند جهانی، بین‌المللی، منطقه‌ای، ملی، داخلی، خارجی، عمومی، اجتماعی و فردی است. از مهم‌ترین گونه‌های آن، امنیت فردی و اجتماعی است.

- امنیت فردی: مرجع امنیت در امنیت فردی حق آزادی، حق تأمین نیازهای ضروری، حق مالکیت و حفظ کرامت انسانی است. امنیت فردی بسیار به امنیت عمومی نزدیک است. تمایز امنیت فردی و عمومی را می‌توان در عامل تهدید آن دریافت. امنیت فردی اغلب از طریق دولت‌ها نقض می‌شود

ساختن آن با ضمانت اجرایی لازم بوده و سپس اجرایی قاطع و صحیح از جانب قوای مجریه است. بر اساس آنچه گفته شد پژوهش حاضر ابتدا به بررسی نقش و تأثیر قانون بر توسعه پایدار و سپس ارتباط امنیت مخصوصاً امنیت قضایی با توسعه پایدار و در نهایت راه‌های قانونی اتخاذ شده در حقوق داخلی و خارجی جهت ممانعت از بازداشت‌های غیرقانونی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های امنیت قضایی در راستای تحقق توسعه پایدار می‌پردازد.

۱- مفاهیم

۱-۱- پایداری، توسعه، توسعه پایدار

در سند موسوم به «مراقبت زمین» پایداری به‌عنوان یک ویژگی یا حالتی تعریف شده که برای مدت نامحدودی قابل حفظ باشد. در حالی که توسعه به افزایش ظرفیت برآوردن نیازهای انسان و بهبود کیفی زندگی وی گفته شده است. از این‌رو توسعه پایدار به معنی استفاده از منابع زمین برای ارتقاء کیفی زندگی بشر در محدوده‌ای است که ظرفیت بوم‌سازگان تحمل آن را داشته باشند.

بر اساس مشهورترین تعریف از توسعه پایدار توسط کمیسیون براتلند در سال ۱۹۸۷ توسعه پایدار توسعه‌ای است که بتواند نیازهای نسل حاضر را بدون آسیب رساندن به تأمین نیازهای نسل‌های آینده و سازگار با منافع آن‌ها برآورده سازد. باریه با نگاهی دقیق‌تر و چندجانبه توسعه پایدار را چنین معرفی می‌کند: حداکثر ساختن تحقق هم‌زمان اهداف زیستی، اهداف اقتصادی و اهداف نظام اجتماعی (گوریپ، ۱۳۸۳: ۱۱). غالب محققان دیگر نیز توسعه پایدار را در سه بعد مذکور مورد بررسی قرار داده‌اند.

برای آنکه بتوان توسعه را پایدار نامید باید دارای چهار مشخصه باشد که عبارت‌اند از:

- بهره‌وری: در واقع یک معادله‌ای پویا است بین سیستم طبیعی و سیستم اجتماعی-اقتصادی که تولید غذا و دیگر کالاها را برای مردم تضمین می‌کند بدون اینکه برای سیستم ضرری داشته باشد. بهره‌وری ظرفیت جامعه برای استفاده یا

بی‌گناهی یا فقدان دلیل، مجرمیت وی اثبات نشده باشد (مقدسی و قلی‌زاده، ۱۳۹۷: ۹۵).

در مذاکرات مربوط به تدوین ماده ۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی آمده است. اصطلاح خودسرانه در این سند به کار گرفته می‌شود تا معنای ناعادلانه، مغایر با اصول دادگستری، یا مغایر با کرامت شخص انسان را به ذهن متبادر سازد. چنانکه کمیته حقوق بشر در خلال رسیدگی به یکی از پرونده‌های طرح شده اعلام داشت که این اصطلاح، مفهومی گسترده‌تر از «مغایر با قانون» را دربر داشته و شامل عناصری از عدم تناسب، ناعادلانه و غیرمنصفانه یا فاقد اسنادپذیری و نبود فرآیند دادرسی قانونی می‌شود (زارعیان چناری و غلامزاده دهنوی، ۱۳۹۶: ۱۳۰).

اگرچه کمیته حقوق بشر، معنای بازداشت خودسرانه را فراتر از بازداشت غیرقانونی و اعم از آن دانسته‌اند اما معنای این دو واژه بسیار به هم نزدیک بوده و مقاله پیش‌رو همان معنای اعم را از غیرقانونی بودن بازداشت در نظر دارد.

۲- ارتباط حقوق با توسعه پایدار

از آنجایی که قواعد رفتار، برای پایداری متفاوت است، حفظ پایداری نیازمند مداخله هدف‌دار و متفکرانه انسان در فرآیند پایداری است. اساساً پایداری نیازمند آن است که به‌طور جمعی برای خیر جمعی جامعه بشری به‌عنوان یک کل تصمیم‌گیری شود؛ چراکه تصمیم‌گیری‌های مقطعی و جزء‌نگر موجب کنش‌های گوناگون و واکنش‌های متفاوت خواهد شد و عدم توازن و تعادل ایجاد خواهد نمود که با نفس پایداری مغایرت دارد. بنابراین لازم است سیاست‌گذاران، مبانی حق و شیوه‌های احقاق آن را در خصوص توسعه پایدار با وضع قوانین در حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی تبیین نمایند و همواره نصوص آن در کنوانسیون‌ها و معاهدات زیست‌محور بین‌المللی و در مجموعه قوانین داخلی کشورها (قانون اساسی، قوانین عادی، خاص و برنامه‌ای) گنجانده شود (نوری و براتی، ۱۳۹۹: ۶).

درحالی‌که امنیت عمومی بیشتر از جانب سایر شهروندان آسیب می‌بیند.

- امنیت عمومی: مرجع امنیت عمومی، جان، مال، آبرو و ناموس شهروندان به اعتبار شهروند بودنشان است. هرگاه جرم یا جنایتی علیه هریک از این ارزش‌های شهروندان اتفاق بیافتد امنیت عمومی آسیب دیده است. خواه این جرم از سوی شهروندان باشد یا از سوی دولت اتفاق افتاده باشد (آشوری، ۱۳۸۸: ۳۸).

۱-۳- بازداشت و توقیف

توقیف در ادبیات حقوقی ایران هم به معنای دستگیری و سلب آزادی تردد شهروندان و هم در معنای بازداشت و محبوس ساختن کسی به کار رفته است (آشوری، ۱۳۹۵: ۱۳۲). بازداشت در اصطلاح حقوقی به معنای حبس متهم در جریان تحقیقات مقدماتی است که گاهی تا پایان رسیدگی ماهوی و صدور حکم و شروع به اجرای آن ادامه می‌یابد (جعفری لنگرودی، ۱۳۵۱: ۵/۲). وجه تمایز بازداشت در مفهوم جزایی آن، از سایر مواردی که به حبس متهم می‌انجامد این است که عنوان مجازات بر آن صادق نیست و با صدور حکم براءت متهم منافات ندارد. در واقع بازداشت یکی از قرارهای تأمین است که قاضی به‌منظور امکان دسترسی به متهم، جلوگیری از فرار، اختفا و تبانی او و دیگر مصالح در شرایط خاصی صادر می‌کند. محدود شدن آزادی متهم، پیش از اثبات جرم در دادگاه صالح هم با اصل براءت و هم با اصول حقوقی مذکور در قوانین اساسی کشورهای جهان، منشور ملل متحد و میثاق‌های بین‌المللی مغایر است. با این حال مصالحی مانند ضرورت انجام تحقیقات و حفظ امنیت جامعه از خطر تبهکاران، وضع مقررات راجع به بازداشت را توجیه می‌کند. به‌ویژه اینکه در بیشتر کشورها این اقدام یک استثنا تلقی می‌شود و اختیار قضات در این خصوص محدود است (خزانی، ۱۳۷۰: ۱۰۹).

بازداشت غیرقانونی در جایی است که بازداشت توسط مقامات قضایی بدون رعایت تشریفات قانونی صورت می‌گیرد درحالی‌که بازداشت بی‌گناه در جایی است که بازداشت‌کننده ترتیبات قانونی را رعایت کرده ولی در ادامه به دلیل اثبات

۱-۲- نقش و تأثیر حقوق بین‌الملل در توسعه پایدار

حقوق بین‌الملل سازوکار مهمی برای خاستگاه توسعه پایدار به شمار می‌رود که اهمیت آن با رشد فزاینده‌ای نیز روبه‌رو است. در پرونده موسوم به «ترایل اسملتر» کشوری که هوای آلوده‌اش به فضای کشور همجوار سرایت کرد و باعث ورود خساراتی به جان و مال ساکنانش شده بود، مسؤول شناخته شد.

در سال ۱۹۷۲ در شهر استکهلم سوئد کنفرانس ملل متحد درباره محیط زیست بشر برگزار شد. در این کنفرانس قطعنامه‌های متعددی در مورد برنامه‌های عملی برای همکاری‌های بین‌المللی در اطراف موضوعات مربوط به محیط‌زیست به امضاء رسیدند. اعلامیه استکهلم نیز که حاوی ۲۶ اصل است، از دستاوردهای این نشست به شمار می‌آید که خود سرمنشاء تحولات بعدی در مورد حفاظت از محیط‌زیست و بهبود بخشیدن به آن بوده است. اصل اولیه اعلامیه استکهلم به وضوح اعلام می‌دارد که یکی از حقوق بشر، حق وی به برخورداری از آزادی، برابری و شرایط مناسب برای زندگی در یک محیط‌زیستی است که کیفیت آن امکان یک زندگی شرافتمندانه را برای او مهیا سازد و در مقابل انسان نیز مسؤول حفاظت از محیط زیست و سعی در بهبودی بخشیدن به آن برای استفاده نسل حاضر و نسل‌های آینده از هموعانش است.

اصل ۲۱ اعلامیه استکهلم نیز بر مسؤولیت دولت‌ها بر حفظ سلامت محیط‌زیست کشورهای تحت حاکمیتشان و جلوگیری از سرایت آلودگی به محیط زیست دیگر کشورها، صحنه می‌گذارد. کنوانسیون وین در سال ۱۹۸۵ و پروتکل مونترال در سال ۱۹۸۷ جهت حفظ و جلوگیری از کاهش لایه ازن نیز جهت رسیدن به پایداری شکل گرفت.

در سال ۱۹۹۲ کنفرانس محیط زیست و توسعه ملل متحد در شهر ریودوژانیرو برگزار شد. رسالت کنفرانس مزبور جلب کشورهای دنیا به مقوله توسعه پایدار بود. مقوله‌ای که هدف آن برآوردن نیازهای بشر کنونی بدون به خطر انداختن توان نسل‌های بعدی در تأمین نیازهایشان از منابع زمین است. اجلاس زمین در حالی برگزار شد که چشم به تعیین اصول

رفتار اقتصادی و زیست‌محیطی برای افراد ملت‌ها داشت در حقیقت کنفرانس ریودوژانیرو یک تعهد جدید جهانی نسبت به توسعه پایدار بر مبنای حلقه ارتباط و اتصالی که بین فعالیت‌های بشر و محیط‌زیست وجود دارد را اعلام داشت (سینگ، ۱۳۸۳: ۱۵-۱۷).

۲-۲- نقش و تأثیر حقوق بشر در توسعه پایدار

بررسی اسناد مربوط به حقوق بشر، جایگاه مفهوم توسعه پایدار را در این موضوع روشن می‌سازد، آنچه در اسناد حقوق بشر آمده به‌طور صریح و یا غیرمستقیم، توسعه را به‌عنوان یکی از مفاهیم حقوق بشر مورد شناسایی قرار داده است. ویژگی مفاهیم حقوق بشر این است که افراد را هدف‌گذاری می‌کند و برای آن‌ها حقوقی مانند حق حیات را به‌طور رسمی شناسایی و معرفی می‌کند. به عبارت دیگر حقوق بشر، ارزش‌های انسان را معرفی می‌کند و حقوق لاینفک انسان‌ها را مورد توجه قرار می‌دهد. به‌عنوان مثال بیان می‌دارد که آزادی از حقوق جدانشدنی انسان می‌باشد.

واژگان استخدام شده در ادبیات حقوق بشر موید توجه جامعه جهانی به اوصاف حقوق بشری توسعه است. در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است: اساساً لازم است توسعه روابط دوستانه بین‌الملل را مورد تشویق قرار داد. به عبارتی به‌طور واضح به حق توسعه پرداخته و توسعه را به‌عنوان مفهومی از مفاهیم حقوق بشر در کنار سایر مفاهیم حقوق بشر قرار داده است. اعلامیه کنفرانس جهانی حقوق بشر ملل متحد تهران ۱۹۶۸ نیز به توسعه پرداخته و در ماده ۱۲ اعلام می‌دارد: شکاف روز افزون موجود بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از نظر اقتصادی، مانع تحقق حقوق بشر در جامعه بین‌المللی می‌شود. و در ماده ۱۳ بیان می‌دارد: تأمین پیشرفت پایدار در زمینه انجام حقوق بشر بستگی تام به اتخاذ سیاست‌های ملی و بین‌المللی صائب و مؤثر در زمینه توسعه اقتصادی و اجتماعی دارد.

در بند الف قسمت دوم ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز، تأمین حداکثر توسعه مؤثر و استفاده از منابع طبیعی بر عهده کشورهای عضو میثاق قرار داده شده و در بند ۲ و ۴ ماده ۱۵ میثاق نامه مذکور به

توسعه به‌عنوان یک حق اشاره شده است و در بند ۲ از تدابیری که برای تأمین اعمال کامل حق توسعه کشورهای طرف میثاق اتخاذ خواهد شد صحبت می‌شود، و در بند ۴ هم شناسایی کشورهای عضو میثاق را که به توسعه همکاری و... می‌پردازند و سایرین را نیز به توسعه تشویق می‌کنند، هدف‌گذاری می‌کند. در ماده ۱۸ نیز شورای اقتصادی و اجتماعی را طبق مسؤولیت‌های محول شده از جانب منشور ملل متحد موظف به فعالیت در مورد توسعه می‌کند. موارد فوق نشان می‌دهد توسعه از جمله مفاهیم حقوق بشری است (نوری و براتی، ۱۳۹۹: ۳-۴).

۳-۲- نقش و تأثیر حقوق داخلی در توسعه پایدار

در سند امنیت قضایی کشور که از سوی قوه قضاییه طی بخشنامه‌ای در تاریخ شانزدهم مهر ۱۳۹۹ در ۳۷ ماده تنظیم‌یافته به روشنی تصریح شده که این سند به‌منظور تحقق اهداف توسعه کشور تصویب شده است. متن سند به این شرح است: در اجرای بند «ب» ماده ۱۲۰ قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۵ و به‌منظور تحقق اهداف بندهای ۵۶، ۶۶، ۶۷ سیاست‌های کلی قانون برنامه ششم توسعه کشور مصوب ۱۳۹۴ «سند امنیت قضایی» به شرح مواد آتی است. و در مقدمه این سند پس از آنکه ذکر شده اصل یک صد و پنجاه و شش قانون اساسی وظیفه پشتیبانی از حقوق فردی و اجتماعی همچنین تحقق بخشی به عدالت را بر عهده قوه قضاییه نهاده است بیان می‌دارد: «امنیت قضایی حالتی است که در آن، حیثیت، جان، مال و کلیه امور مادی و معنوی اشخاص در حمایت قانون و مصون از تعرض باشد» و تأمین چنین امنیت عادلانه‌ای برای همه بر عهده قوه قضاییه قرار گرفته است و در ماده یک، هدف امنیت قضایی را اینگونه ترسیم می‌نماید: «هدف امنیت قضایی، رسیدن به عدالت قضایی است که اثر آن ایجاد اعتماد شهروندان به قانون و نظام قضایی است تا در چارچوب آن اشخاص از آسودگی خاطر و احساس امنیت در تضمین و احقاق حقوق و آزادی‌های خود برخوردار شوند.»

۳- نقش و تأثیر امنیت حقوقی و قضایی در توسعه پایدار

وقتی درخصوص حمایت از حقوق و آزادی‌های شهروندان سخن به میان می‌آید باید لوازم تحقق این حقوق و آزادی‌ها

فراهم شود و تا زمانی که این لوازم و شروط به‌طور کامل فراهم و به‌نحو مقتضی تضمین و محافظت نشود نمی‌توان گفت حمایت مؤثر از حقوق و آزادی‌های انسان محقق شده است. و لوازم این امر را می‌توان در دولت حقوقی (به معنای دولتی که در چارچوب حقوق بوده و غایت آن نیز ضمانت و حمایت از حق‌ها و آزادی‌های شهروندان است) جستجو کرد. در این‌جا است که اصل امنیت حقوقی به‌عنوان اصلی فعال و پویا که انفعال نظام حقوقی را از بین می‌برد، بروز و ظهور پیدا می‌کند و این اصل باعث توسعه و گسترش نظام حقوقی خواهد شد. امنیت حقوقی مانند سایر هنجارهای حقوقی به دنبال تحقق امنیت و عدالت است و با ارائه یک نظام حقوقی منسجم برای شهروندان ایجاد امنیت روانی می‌کند و با تحقق اصل امنیت قضایی به‌عنوان عنصر فرعی اصل امنیت حقوقی به تحقق عدالت در جامعه و توسعه کمک خواهد کرد.

یکی از کارکردهای اصلی حکومت، کارکرد قضایی است و اعتماد شهروندان به رعایت حق آن‌ها در رسیدگی‌های قضایی به افزایش بازدهی این کارکرد یاری می‌رساند. این وظیفه را امنیت حقوقی بر عهده می‌گیرد تا با فراهم ساختن مقدمات دادرسی منصفانه امنیت قضایی شهروندان را فراهم آورد. و با توجه به آنچه گفته شد اهمیت اصل امنیت حقوقی (که به‌مثابه زمینه و شرط تحقق امنیت قضایی است) در روابط حکومت و شهروندان و نیز روابط شهروندان با یکدیگر مشخص می‌شود (ویژه، ۱۳۹۰: ۱۰۱).

در همین راستا یکی از گام‌های برداشته شده جهت تقویت اصل امنیت قضایی، تدوین منشور حقوق شهروندی است که در سال‌های اخیر به آن توجه شده مخصوصاً برخی از بندهای آن که آزادی و امنیت شهروندان را نشان رفته است. ماده ۱۳ این منشور بیان می‌دارد: «هر شهروندی حق دارد از امنیت جانی، مالی، حیثیتی، قضایی، شغلی، اجتماعی و نظائر آن برخوردار باشد. هیچ مقامی نباید به نام تأمین امنیت، حقوق و آزادی مشروع شهروندان و حیثیت و کرامت آنان را مورد تعرض و تهدید قرار دهد. اقدامات غیرقانونی به نام تأمین امنیت عمومی به ویژه تعرض به حریم خصوصی مردم ممنوع است.»

قانونی خارجی و داخلی در جلوگیری از بازداشت خودسرانه و غیرقانونی بررسی می‌گردد.

۵- بازداشت غیرقانونی و خودسرانه در اسناد بین‌المللی

تعهدات دولت‌ها در زمینه پاسداری از حق آزادی و امنیت شخصی شهروندان در اسناد جهانی حقوق بشر همچون اعلامیه حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و در اسناد منطقه‌ای مورد توجه قرار گرفته است.

- سازمان ملل متحد: مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی قطعنامه ۴۳/۱۷۳ مورخ دسامبر ۱۹۸۸ نسبت به تدوین و تذکر موازین به دولت‌های عضو درباره موضوع بازداشت، اقدام کرد. اصول سی‌ونه گانه این اعلامیه مسأله بازداشت را موبه‌مو بیان کرده و موازین انسانی آن را طبق مقررات و مبانی عمومی جزای بین‌الملل تبیین کرده است.

- اعلامیه جهانی حقوق بشر: در اعلامیه جهانی حقوق بشر منع بازداشت خودسرانه افراد مورد توجه قرار گرفته است. ماده ۳ این اعلامیه حق آزادی و امنیت شخصی را برای همگان شناسایی کرده و در ماده ۹ بر ممنوعیت بازداشت خودسرانه تأکید داشته است.

- میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی: میثاق حقوق مدنی و سیاسی تضمین‌هایی حداقلی را برای حفظ افراد بازداشت شده در نظر گرفته است به موجب این میثاق هرکس دستگیر می‌شود باید در هنگام دستگیری از جهات آن مطلع و تفهیم اتهام شود. (بند ۲ ماده ۹) در اسرع وقت نزد مراجع قضایی حاضر شود و یا در مدت معقولی دادرسی یا آزاد شود (بند ۳ ماده ۹) همچنین هرکس به‌طور غیرقانونی دستگیر یا بازداشت شود حق جبران خسارت خواهد داشت. (بند ۵ ماده ۹) فرد بازداشت شده امکان تظلم خواهی دارد و دادگاه باید بدون تأخیر درباره قانونی بودن بازداشت اظهار نظر کند (بند ۴ ماده ۹).

- کنوانسیون‌های منطقه‌ای: ماده ۵ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، ماده ۷ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، ماده ۶ منشور آفریقایی حقوق بشر و ماده ۲۰ اعلامیه اسلامی حقوق بشر از اسناد منطقه‌ای هستند

۴- نقش و تأثیر بازداشت غیرقانونی و خودسرانه در امنیت

مقنن در راستای تحقق هدف سند امنیت قضایی یعنی عدالت قضایی و جلب اعتماد شهروندان، ماده ۲۴ را با عنوان «منع بازداشت غیرقانونی و خودسرانه» مقرر داشته و در ذیل آن آورده است: «هر شخص حق دارد از زندگی و آزادی و امنیت در سایه امنیت قضایی برخوردار باشد. هیچ‌کس را نمی‌توان بازداشت یا الزام به تبعید یا اقامت اجباری کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین کرده است» و سپس می‌افزاید «قضات موظفند موارد زیر را در فرآیند دادرسی رعایت نمایند در غیر این‌صورت از مصادیق بازداشت غیرقانونی یا خودسرانه به حساب می‌آید.» که خلاصه آن موارد از این قرار است: الف- قرار کفالت یا وثیقه باید به‌نحوی صادر شود که متهم فرصت کافی برای تسلیم کفیل یا وثیقه در ساعت اداری همان روز داشته باشد؛ ب- مدت بازداشت باید معقول و متناسب با عمل ارتكابی یا اتهام باشد؛ پ- ضابطان دستگیرکننده باید در اسرع وقت خانواده شخص بازداشت‌شده را به طریق مقتضی از اصل بازداشت و محل آن مطلع نمایند؛ ت- در صورتی که شخص بازداشت شده تبعه دولت بیگانه باشد قوه قضاییه بازداشت وی را از طریق وزارت امور خارجه به سفارتخانه یا دفتر حفظ منافع کشور تبعه بازداشت شده اطلاع دهد؛ ث- فرد بازداشت شده باید در اسرع وقت به‌طور رایگان با پذیرش در محل بازداشت مورد معاینه پزشکی قرار گیرد؛ ج- هنگامی که فرد در بازداشت مورد معاینه پزشکی قرار می‌گیرد نام پزشک و نتایج معاینه باید به‌طور کامل ثبت شود؛ چ- بازرسی بدون لباس ممنوع است مگر در صورت ضرورت قطعی و در هر صورت باید رعایت موازین دقیق شرعی انجام شود؛ ح- در طول مدت بازداشت قوه قضاییه باید شرایط مناسب را به‌نحوی که کرامت انسانی بازداشت‌شده حفظ شود فراهم نماید؛ خ- نگهداری فرد در بازداشت به گونه‌ای که به‌طور موقت از استفاده از حس‌های طبیعی مانند دیدن یا شنیدن محروم شود نقض کرامت انسانی و مقررات محسوب می‌شود.

بنابراین مشاهده می‌شود موضوع ممانعت از بازداشت خودسرانه و غیرقانونی یکی از عناصر اصلی تشکیل‌دهنده امنیت قضایی است که جهت تحقق اهداف توسعه پایدار ناگزیر باید این مهم رعایت گردد. بر این اساس راه‌کارهای

حبس غیرقانونی افراد، مستوجب ۲۰ سال حبس جنایی با کار است. و در ادامه اضافه می‌کند: دو شق نخست ماده ۲۳-۱۳۲ در خصوص مدت زمان تأمین نسبت به این جرم قابل تسری است.^۱ با این همه، اگر شخص بازداشت شده یا محبوس به‌طور اختیاری پیش از روز هفتم از تاریخ توقیف‌اش آزاد شود، جز در موارد پیش‌بینی‌شده به موجب ماده ۲-۲۲۴ مرتکب مستوجب ۵ سال کیفر حبس جنحه‌ای و ۷۵ هزار یورو جزای نقدی است (گودرزی بروجردی و مقدادی، ۱۳۹۶: ۲۱۷).

در مقابل قسمت اخیر ماده فوق در قانون جزای فرانسه، در ماده ۵۸۵ قانون مجازات ایران چنین آمده است: «اگر مرتکب یا معاون قبل از آن که تعقیب شود شخص توقیف شده را رها کند یا اقدام لازم جهت رهاشدن وی به عمل آورد در صورتی که شخص مزبور را زیاده از پنج روز توقیف نکرده باشد مجازات او حبس از دو تا شش ماه خواهد بود.»

همچنین در قانون فرانسه برای پیشگیری از وقوع جرم و تشویق به جلوگیری از آن در ماده ۱-۵-۲۲۴ مقرر می‌دارد: «هرکس شروع به ارتکاب جنایت پیش‌بینی‌شده در مبحث کنونی نماید اگر مقام اداری یا قضایی را آگاه سازد به گونه‌ای که اجازه‌ی اجتناب از ارتکاب جرم یا در صورت مقتضی شناسایی مباشران یا معاونان جرم را بدهد از مجازات معاف می‌شود.»

۱- ماده ۲۳-۱۳۲: در صورت محکومیت به یک کیفر سالب آزادی ناسازگار با تعقیب که دوره آن برابر یا بیش از ده سال بوده و - به‌ویژه نسبت به جرایم پیش‌بینی‌شده - به موجب قانون صادر شده است، محکوم نمی‌تواند در طی مدت زمان تأمین از مفاد مربوط به تعلیق یا تقسیم کیفر، جایگزینی در خارج از مؤسسه کیفری، مجوزهای خروج، رژیم نیمه‌آزادی و آزادی مشروط بهره‌مند شود. دوره‌ی مدت زمان تأمین به اندازه‌ی نصف کیفر است. یا اگر موضوع محکومیت، حبس جنایی با کار به طور دائم باشد، ۱۸ سال است. با این همه دیوان جنایی یا دادگاه می‌تواند با تصمیمی خاص خواه این دوره را به دو سوم کیفر یا در صورتی که موضوع، محکومیت به حبس جنایی با کار باشد به ۲۲ سال و خواه با تصمیم به کاهش این دوران اتخاذ نماید. در دیگر موارد هنگامی که دادگاه یک کیفر سلب آزادی به دوره‌ی بیش از ۵ سال تحمیل می‌کند که ناسازگار با تعلیق مجازات است، می‌تواند دوران تأمین را در طی مدتی که با آن محکوم نتواند از هیچ‌گونه شیوه‌ی اجرای کیفر ذکر شده در شق نخست بهره‌مند گردد، تعیین نماید (گودرزی و مقدادی، ۱۳۹۵: ۹۸-۹۷).

که به لزوم بازداشت مطابق قانون و ممنوعیت بازداشت خودسرانه و بیان حقوق افراد بازداشت‌شده پرداخته‌اند (زارعیان چناری و غلامزاده دهنوی، ۱۳۹۶: ۱۳۳-۱۳۲).

۶- بازداشت غیرقانونی و خودسرانه در حقوق خارجی

دو شاخه اصل حقوق خارجی، رومی ژرمنی و کامن‌لا است که نماینده اصلی هر یک از آن دو در میان کشورهای غربی به ترتیب فرانسه و انگلستان می‌باشد.

۶-۱- بازداشت غیرقانونی در حقوق فرانسه (نماینده حقوق رومی ژرمنی)

قانون اساسی فرانسه در اصل ۶۶ خود و در عبارتی کوتاه به موضوع بازداشت بدون دلیل افراد اشاره کرده و مقرر می‌دارد: «هیچ‌کس را نمی‌توان بدون دلیل توقیف نمود.» قوه قضاییه که حافظ آزادی افراد است، به موجب قانون مسؤؤل اجرای این اصل می‌باشد. همان‌طور که پیدا است قانون اساسی فرانسه از واژه توقیف استفاده کرده که به معنای بازداشت است. بنابراین قانون اساسی فرانسه پیرامون دستگیری غیرقانونی یا بدون دلیل افراد، مطلبی عنوان ننموده است. این درحالی است که در اصل ۳۲ قانون اساسی ایران به صراحت ممنوعیت دستگیر نمودن افراد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می‌کند، بیان شده است. از سوی دیگر اصل ۶۶ قانون اساسی فرانسه، قوه قضاییه را ضامن اجرای این اصل می‌داند که تقریباً مشابه با قسمت انتهایی اصل ۳۲ قانون اساسی ایران است که ضمانت اجرای اصل مذکور را بیان می‌کند و همچنین اصل ۶۶ قانون اساسی فرانسه به مواردی چون لزوم ابلاغ فوری و کتبی موضوع اتهام به متهم و مقرر نمودن مهلت حداکثر ۲۴ ساعته جهت تشکیل پرونده مقدماتی و ارسال آن به یکی از مراجع صالحه قضایی اشاره‌ای ننموده است و حال اینکه اصل ۳۲ قانون اساسی ایران به موارد مزبور پرداخته است (تقی‌زاده، ۱۳۹۵: ۳۶-۳۷).

در قانون مجازات فرانسه مبحث نخست از فصل چهارم از کتاب دوم این قانون به موضوع آدم‌ربایی و توقیف غیرقانونی اختصاص پیدا کرده است. ماده ۱-۲۲۴ این قانون مقرر می‌دارد: بدون دستور مقام رسمی و جز در موارد پیش‌بینی‌شده به موجب قانون، اقدام به بازداشت، آدم‌ربایی، نگهداری یا

۶-۲- بازداشت غیرقانونی در حقوق انگلستان (نماینده حقوق کامن لا)

بازداشت غیرقانونی (اشتباه یا به ناحق) وقتی اتفاق می‌افتد که شخصی عمداً فعالیت شخص دیگری را در هر مکانی بدون داشتن صلاحیت و حق قانونی، دلیل موجه و یا بدون اجازه از خود شخص محدود نماید. محدودیت جسمی واقعی برای ایجاد بازداشت ناحق، ضروری نیست.^۱

در نظام حقوقی انگلستان اگر پلیس خارج از محدوده اختیارات قانونی خود عمل نموده و بدون مبنای معقول اقدام به سلب آزادی نماید در این صورت بازداشت غیرقانونی «Wrongful Arrest» محقق می‌گردد.

بازداشت غیرقانونی ممکن است براساس اقدامات خصوصی یا بازداشت غیرقانونی دولت انجام شود. اگر این بازداشت توسط پلیس صورت گرفته باشد، اثبات بازداشت غیرقانونی بستری را فراهم می‌کند تا شخص بتواند دادخواست «Habeas Corpus»^۲ را به دادگاه ارائه دهد. طبق قانون کامن لا بازداشت غیرقانونی هم جرم است هم خسارت قابل طرح در دادگاه می‌باشد.^۳

البته در زمینه جبران خسارت بازداشت غیرقانونی در انگلستان هیچ قانون یا آیین‌نامه‌ای وجود ندارد. فقط بر اساس مصوبه مجلس عوام در ۲۹ نوامبر ۱۹۸۵ وزارت کشور می‌تواند تا در صورت تقاضای متضرر، غرامت اشخاصی را که مورد بازداشت موقت غیرموجه قرار گرفته‌اند، در صورت وجود شرایطی همچون وقوع اشتباه بسیار بزرگ توسط پلیس، پرداخت نماید. در عمل نیز این جبران خسارت بندرت قابلیت پرداخت داشته است (عمرانی، ۱۳۸۷: ۳۵).

1- False Imprisonment, Carnell Law School. Archived from the original on 7.11.2012

۲- Habeas carpus: دادخواستی است که از طریق آن شخص می‌تواند بازداشت غیرقانونی را به دادگاه گزارش دهد و از دادگاه بخواهد یک مقام مسؤول زندان را به دادگاه احضار کند تا مشخص نماید که آیا این بازداشت قانونی بوده یا خیر.

3- Over view false Imprisonment Oxford Reference Oxford University Press Archived 2011.11.07

۷-۱- بازداشت غیرقانونی و خودسرانه در حقوق داخلی

بازداشت غیرقانونی در حقوق داخلی را می‌توان در قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری بررسی نمود.

۷-۱- بازداشت غیرقانونی در قانون اساسی

اصل ۳۲ قانون اساسی اختصاص دارد به بازداشت غیرقانونی که این اصل در ضمن بحث از حقوق فرانسه رسیدگی خواهد شد. اصل ۱۷۱ قانون اساسی شامل دو نوع بازداشت بی‌گناه و غیرقانونی است. اصل مذکور در این زمینه مقرر می‌دارد: «هرگاه در اثر تقصیر یا اشتباه قاضی در موضوع یا در حکم یا در تطبیق حکم بر مورد خاص، ضرر مادی یا معنوی متوجه کسی گردد، در صورت تقصیر، مقصر طبق موازین اسلامی ضامن است و در غیر این صورت خسارت به وسیله دولت جبران می‌شود و در موارد ضرر معنوی چنانچه تقصیر یا اشتباه قاضی موجب هتک حیثیت از کسی گردد، باید نسبت به اعاده حیثیت او اقدام شود.»

۷-۲- بازداشت‌های غیرقانونی در قانون مجازات اسلامی

فصل دهم قانون مجازات اسلامی با عنوان تقصیرات مقامات و مأمورین دولتی مشتمل بر موادی است که بیان‌کننده احکام بازداشت‌های غیرقانونی است. این فصل با ماده ۵۷۰ آغاز می‌گردد که بیان می‌دارد: «هریک از مقامات و مأمورین وابسته به نهادها و دستگاه‌های حکومتی که بر خلاف قانون، آزادی شخصی افراد ملت را سلب کند یا آنان را از حقوق مقرر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران محروم نماید، علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل دولتی به حبس از دو ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.» در ماده ۵۷۲ در مورد ادامه‌دهندگان این جرم مقرر می‌دارد: «هرگاه شخصی بر خلاف قانون حبس شده باشد و درخصوص حبس غیرقانونی خود شکایت به ضابطین دادگستری یا مأمورین انتظامی نموده و آنان شکایت او را استماع نکرده باشند و ثابت نمایند که تظلم او را به مقامات ذیصلاح اعلام و اقدامات لازم را معمول داشته‌اند به انفصال دایم از همان سمت و محرومیت از مشاغل دولتی به مدت سه تا پنج سال محکوم خواهند شد.» و در ماده ۵۷۳ در مورد مراجعی که بازداشت‌شده غیرقانونی را بپذیرند می‌فرماید: «اگر مسؤولین و مأمورین بازداشتگاه‌ها و ندامتگاه‌ها بدون اخذ برگ بازداشت صادره از طرف مراجع و مقامات صلاحیت‌دار، شخصی را به نام زندانی بپذیرند به دو ماه تا دو سال حبس محکوم خواهند شد.» و در

و دادستان نیز پس از بررسی لازم، دستور ادامه تحقیقات را صادر و یا تصمیم قضایی مناسب اتخاذ می‌کند. ضابطان دادگستری درباره جرایم مشهود، تمام اقدامات لازم را به منظور حفظ آلات، ادوات، آثار، علائم و ادله وقوع جرم و جلوگیری از فرار یا مخفی شدن متهم و یا تبانی، به عمل می‌آورند، تحقیقات لازم را انجام می‌دهند و بلافاصله نتایج و مدارک به دست آمده را به اطلاع دادستان می‌رسانند. همچنین چنانچه شاهد یا مطلع در صحنه وقوع جرم حضور داشته باشد، اسم، نشانی، شماره تلفن و سایر مشخصات ایشان را اخذ و در پرونده درج می‌کنند. ضابطان دادگستری در اجرای این ماده و ذیل ماده ۴۶ این قانون فقط در صورتی می‌توانند متهم را بازداشت نمایند که قرائن و امارات قوی بر ارتکاب جرم مشهود توسط وی وجود داشته باشد.»

بر اساس قسمت اخیر ماده مارالذکر ضابطین با دو شرط مجوز بازداشت مظنون را دارند اولاً باید امارات و قرائن ارتکاب جرم توسط وی قوی باشد و ثانیاً جرایم باید از جرایم مشهود^۱ باشند. بنابراین بازداشت‌هایی که بر مبنای ظنون غیرمعتبر و ضعیف صورت گیرد و نیز بازداشت‌هایی که نسبت به جرایم غیرمشهود صورت پذیرد، داخل در موارد بازداشت‌های غیرقانونی خواهد بود.

از نکات قابل توجه این قانون، تبصره ۱ ماده ۴۵ است که مقرر داشته: «چنانچه جرایم موضوع بندهای الف، ب، پ و ت ماده ۳۰۲^۲ این قانون به صورت مشهود واقع شود، در صورت عدم حضور ضابطان دادگستری، تمام شهروندان می‌توانند اقدامات لازم را برای جلوگیری از فرار مرتکب جرم و حفظ صحنه جرم به عمل آورند.» از این تبصره می‌توان استفاده کرد که شهروندان عادی نیز در شرایطی حق بازداشت و توقیف متهمین را خواهند داشت.

ماده ۴۶ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «ضابطان دادگستری مکلفند نتیجه اقدامات خود را فوری به دادستان اطلاع

نهایت در ماده ۵۷۵ متذکر می‌گردد: «هرگاه مقامات قضایی یا دیگر مأمورین ذیصلاح برخلاف قانون توقیف یا بازداشت یا تعقیب جزایی یا قرار مجرمیت کسی را صادر نمایند به انفسال دایم از سمت قضایی و محرومیت از مشاغل دولتی به مدت پنج سال محکوم خواهند شد.» عنصر مادی جرم موضوع این ماده، توقیف یا دستور بازداشت یا تعقیب جزایی یا قرار مجرمیت کسی به صورت غیرقانونی است و بدین ترتیب بازداشتی که از سوی مقام قضایی یا دیگر مأموران ذیصلاح که اصولاً صلاحیت توقیف یا بازداشت را دارند در غیر موارد پیش‌بینی شده در قانون به عمل آید مشمول مقررات و مجازات مندرج در ماده ۵۷۵ خواهد بود. شبیه همین حکم را ماده ۵۸۳ در مورد مأمورین دولتی و نیروهای مسلح چنین وضع نموده است: «هرکس از مقامات یا مأمورین دولتی یا نیروهای مسلح یا غیر آن‌ها بدون حکمی از مقامات صلاحیت‌دار در غیر مواردی که در قانون، جلب یا توقیف اشخاص را تجویز نموده، شخصی را توقیف یا حبس کند یا عنفاً در محلی مخفی نماید به یک تا سه سال حبس یا جزای نقدی از شش تا هجده میلیون ریال محکوم خواهد شد.»

۷-۳- بازداشت غیرقانونی در آیین دادرسی کیفری

مواد ۴۳ تا ۴۶ قانون آیین دادرسی کیفری در ارتباط با بازداشت غیرقانونی تفسیر می‌گردد.

ماده ۴۳ قانون آیین دادرسی مقرر می‌دارد: «هرگاه قرائن و امارات مربوط به وقوع جرم مورد تردید است یا اطلاعات ضابطان دادگستری از منابع موثق نیست، آنان باید پیش از اطلاع یا احضار و جلب اشخاص، تحقیقات لازم را به عمل آورند و نتیجه آن را به دادستان گزارش دهند. دادستان بانوجه به این گزارش دستور تکمیل تحقیقات را صادر و یا تصمیم قضایی مناسب را اتخاذ می‌کند.»

بر اساس ماده فوق‌الذکر، ضابطین حق ندارند به صرف ظن و تردید و یا با داشتن اطلاعات ناکافی، مظنونی را احضار یا جلب نمایند. بنابراین جلب و احضار در این شرایط به منزله بازداشت غیرقانونی تلقی می‌گردد.

ماده ۴۴ قانون آیین دادرسی مقرر می‌دارد: «ضابطان دادگستری به محض اطلاع از وقوع جرم، در جرایم غیرمشهود مراتب را برای کسب تکلیف و اخذ دستورهای لازم اعلام می‌کنند

۱- جرایم مشهود در ماده ۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری شمرده شده است.

۲- ماده ۳۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری: به جرایم زیر در دادگاه کیفری یک رسیدگی می‌شود: الف) جرایم مجازات سلب حیات؛ ب) جرایم موجب حبس ابد؛ پ) جرایم موجب قطع عضو یا جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن؛ ت) جرایم موجب مجازات تعزیری درجه سه و بالاتر؛ ث) جرایم سیاسی و مطبوعاتی.

۲- قوانین مصوب در دهه‌های اخیر هزاره دوم نشان از تأثیر بسیار و نقش‌آفرینی حقوق بین‌الملل و حقوق بشر در توسعه پایدار داشته است به‌طوری‌که در نشست‌هایی مانند استکهلم و ریودوژانیرو، دستاوردهای حقوق بین‌الملل در رابطه با توسعه پایدار با اعلامیه‌ها و مصوبات صادره به خوبی روشن شده و به‌کارگیری توسعه در ادبیات حقوق بشر مؤیدی بر تأثیرگذاری این نوع حقوق در تحول توسعه پایدار است و در حقوق داخلی نیز سند امنیت قضایی مصوب سال ۱۳۹۹ کاملاً در جهت تحقق اهداف توسعه پایدار تنظیم شده و رسالت حقوق را در به ثمر رساندن توسعه در جامعه ایران هویدا ساخته است.

۳- یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت که خود از شاخص‌های اصلی توسعه پایدار می‌باشد امنیت قضایی است که تأمین‌کننده عدالت و آزادی و آسودگی خاطر از احقاق حقوق شهروندان است و بر اساس مؤلفه‌های امنیت قضایی جهت تحقق آزادی شهروندان و ایجاد امنیت و آرامش در آن‌ها باید از هرگونه توقیف و بازداشت غیرقانونی و خودسرانه جلوگیری نمود. این مهم در اسناد بین‌المللی از جمله سازمان ملل متحد، اعلامیه حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون‌های منطقه‌ای مورد توجه قرار گرفته است.

۴- راه‌کارهای قانونی در مورد جلوگیری از بازداشت غیرقانونی در راستای تحقق امنیت قضایی و با هدف نهایی توسعه پایدار را می‌توان در قوانین داخلی و خارجی جستجو کرد. در قوانین ملی، از قانون اساسی گرفته تا قانون مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری ایران به وضع مقرراتی در این باره اقدام نموده‌اند و این مهم در منشور حقوق شهروندی نیز در مواد ۱۲ و ۶۲ مورد توجه قرار گرفته است و نهایتاً در ماده ۲۴ سند امنیت قضایی کشور به‌طور ویژه به آن پرداخته شده است. در حقوق خارجی هر دو نظام رومی ژرمنی و کامن‌لا در این باره به وضع قوانین ویژه‌ای روی آورده‌اند با این تفاوت که قوانین فرانسه مانند ایران مجازات‌های سنگینی را برای آن مقرر داشته و نسبت به انگلستان که تا حدودی جانب متصدیان امر قضا را داشته تا مردم را، به قوانین داخلی ایران نزدیک‌تر می‌نماید.

دهند، چنانچه دادستان اقدامات انجام شده را کافی نداند می‌تواند تکمیل آن را بخواهد در این صورت ضابطان باید طبق دستور دادستان تحقیقات و اقدامات قانونی را برای کشف جرم و تکمیل تحقیقات به‌عمل آورند اما نمی‌توانند متهم را تحت نظر نگه دارند. چنانچه در جرایم مشهود، نگهداری متهم برای تکمیل تحقیقات ضروری باشد، ضابطان باید موضوع اتهام و ادله آن را بلافاصله و به‌طور کتبی به متهم ابلاغ کنند و مراتب را فوری برای اتخاذ تصمیم قانونی به اطلاع دادستان برسانند. در هر حال ضابطان نمی‌توانند بیش از ۲۴ ساعت متهم را تحت نظر قرار دهند.»

بر اساس ماده مذکور ضابطین حق ندارند جز در موردی که جرم مشهود بوده و ضرورت ایجاب می‌کند، لغایت ۲۴ ساعت متهم را تحت نظر نگه دارند و در صورتی که جرم مشهود نبوده یا نگهداری متهم ضرورتی نداشته یا بیش از ۲۴ ساعت متهم را توقیف نمایند، عمل آنها مصداق بازداشت غیرقانونی خواهد بود.

۴-۷- بازداشت غیرقانونی در منشور حقوق شهروندی

در ماده ۱۲ منشور حقوق شهروندی بر حق آزادی شهروندان تأکید نموده و اعلام می‌کند: آزادی‌های فردی و عمومی شهروندان مصون از تعرض است. هیچ شهروندی را نمی‌توان از این آزادی‌ها محروم کرد. محدود کردن این آزادی‌ها تنها به قدر ضرورت و به موجب قانون صورت می‌گیرد.

در ماده ۶۲ این منشور نیز در ذیل حق برخورداری از دادخواهی عادلانه شهروندان بیان می‌دارد: «حق شهروندان است که از بازداشت خودسرانه و بازرسی فاقد مجوز مصون باشند. هرگونه تهدید، اعمال فشار و محدودیت بر خانواده و بستگان افراد در معرض اتهام و بازداشت ممنوع است.»

نتیجه‌گیری

۱- امنیت به منزله پل ارتباطی میان قانون و توسعه پایدار است و چگونگی قوانین و میزان توجه آنها به موضوع امنیت، تأثیر مستقیم در توسعه پایدار دارد. قوانین بسته به اینکه در چه سطحی وضع می‌شوند، سطح تأثیرشان بر توسعه از بین‌المللی تا ملی و محلی مختلف می‌گردد و میزان الزام‌آور بودن آن‌ها نیز متفاوت است و می‌تواند به صورت قطعنامه و یا در حد توصیه و سفارش باشد.

- زارعیان چناری، حسین و غلامزاده دهنوی، جواد (۱۳۹۶). «بررسی قاعده منع بازداشت غیرقانونی و خودسرانه در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی حقوق بشر». *دوفصلنامه حقوق بشر اسلامی*، ۷ (۱۵): ۱۲۷-۱۴۷.

- سینگ، گوردیپ (۱۳۸۳). «جنبه‌های حقوقی توسعه پایدار». *مجله حقوقی عدالت*، ۱: ۱۱-۱۹.

- علینقی، امیرحسین (۱۳۸۰). «امنیت قضایی». *فصلنامه مطالعات راهبردی*، ۴ (۳): ۴۹-۶۵.

- عمرانی، سلمان (۱۳۸۷). «بازداشت موقت و حقوق شهروندی در اروپا». *مجله دادنامه*، ۳: ۳۳-۳۹.

- قرخلو، مهدی و حسینی، سید هادی (۱۳۸۵). «شاخص‌های توسعه پایدار شهری». *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۸: ۱۵۷-۱۷۷.

- گودرزی بروجردی، محمدرضا و مقدادی، لیلا (۱۳۹۶). *درآمدی بر قانون مجازات فرانسه*. چاپ اول، تهران: انتشارات خرسندی.

- مقدسی، محمدباقر و قلی‌زاده، رضا (۱۳۹۷). «جبران خسارت متهمان بازداشت شده بی‌گناه در نظام عدالت کیفری ایران و فرانسه». *مجله پژوهش حقوق کیفری*، ۲۳: ۸۱-۱۱۱.

- نوری، مصطفی و براتی، فرزانه (۱۳۹۹). «نقش سیاست و قانون در توسعه پایدار». *دهمین همایش ملی محیط زیست، انرژی و منابع طبیعی پایدار*.

- نویدنیا، منیژه (۱۳۸۴). «چندگانگی امنیتی: امنیت ملی، امنیت عمومی و امنیت اجتماعی». *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، ۲ (۳): ۳۵-۵۸.

- ویژه، محمدرضا (۱۳۹۰). «امنیت حقوقی به‌مثابه شرط تحقق امنیت قضایی». *فصلنامه راهبرد*، ۵۸: ۹۵-۱۳۰.

ملاحظات اخلاقی: ملاحظات اخلاقی مربوط به انجام پژوهش رعایت شده است.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهام نویسندگان: نگارش مقاله تماماً توسط آقای سید علی ربانی موسویان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از همه کسانی که در بازخوانی و ویرایش اثر همیاری و راهنمایی داشتند، قدردانی و تشکر می‌گردد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین مالی انجام گرفته است.

منابع و مأخذ

- آشوری، داریوش (۱۳۸۸). *دایره المعارف سیاسی*. چاپ شانزدهم، تهران: نشر مروارید.

- آشوری، محمد (۱۳۹۵). *قانون آیین دادرسی کیفری*. چاپ هفتم، تهران: انتشارات سمت.

- تقی‌زاده، احمد (۱۳۹۵). *سلسله جلسات بازخوانی تفصیلی مناظرات مجلس (بررسی اصل سی و دوم)*. به نظارت علمی مهدی ابراهیمی، تهران: پژوهشکده شورای نگهبان.

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۵۱). *دایره المعارف حقوقی*. تهران: انتشارات ابن سینا.

- خزانی، منوچهر (۱۳۷۰). «بحثی پیرامون توقیف احتیاطی یا قرارداد بازداشت متهم و آثار آن». *مجله کانون وکلا*، ۱۴۸-۱۴۹: ۱۰۵-۱۳۰.

- رفیعی، مجتبی؛ غفاری، هادی و پاک‌نیا، مهتاب (۱۳۹۰). «نقش شاخص‌های توسعه پایدار شهری در احساس امنیت اجتماعی شهروندان». *فصلنامه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۹ (۳): ۹۹-۱۱۲.